

prout modo diximus, designandi, cui tota competeret facultas id gubernandi.

ARTICULUS SEPTIMUS.

DE PRESENTIA TESTIUM.

Concilium Trid. decrevit duos vel tres necessarios fore testes, præter parochum, ut matrimonium valide iniretur, idque sapienter ne parochus deciperetur vel forsitan malæ esset fidei, et denique ut clandestinitas tutius tolleretur.

Edicta regia quatuor olim requirebant testes, sed communius docetur duos ad validitatem matrimonii etiam eo tempore requisitos fuisse. In novo Codice quatuor requiruntur, qui debent esse majores, masculini sexus et cives Galli; sed hæ conditiones sunt pro foro civili tantum.

Cum in decreto concilii nihil statuatur circa ætatem, sexum aliasque testium qualitates, sufficit ut adhibeantur personæ usum rationis habentes, quæ testificari valeant sponso mutuum consensum cum debitis circumstantiis libere sibi præstitisse. Hinc consanguinei, affines, mulieres, pueri ratione præditi et proprii sponso liberi, testes esse possunt.

Necesse est ut testes ad matrimonium fuerint vocati, aut saltem de illo contrahendo moneantur; ut moraliter sint præsentés, non successive, sed simul cum parochus, ut advertant quid agatur, illudque, si oporteret, juridice testificari sint capaces. Unde in actu matrimonii inscribi non debent pro testibus nomina personarum quæ celebrationi non adfuerint, quia validitatem hujus conjunctionis canonice testari non possent.

Non tamen necesse est ad validitatem matrimonii ut testes verba sponso distincte audiant; eo ipso enim quod videant illos coram sacerdote libere sistentes et totum ritum celebrandi matrimonium sequentes, testificari possunt eos canonice fuisse conjunctos. Ita *Dens*, t. 7.

CAPUT NONUM.

DE REVALIDATIONE MATRIMONII NULLITER CONTRACTI.

Non raro accidit ut matrimonium nulliter contrahatur, vel propter inhabilitatem partium, vel propter defectum consensus, vel propter omissionem formæ a concilio Trid. præscriptæ. Matrimonium semel nullum diuturnitate temporis convalidari non potest, nisi suppleatur quod validitati ejus defuit. Hinc plures nascuntur quæstiones ad praxim attinentes et maximi momenti: igitur dicemus 1º de agendi ratione confessarii erga eos qui matrimonium nulliter contraxerunt; 2º de revalidatione matrimonii nullius ob inhabilitatem partium; 3º de revalidatione matrimonii nullius ob defectum consensus; 4º de revalidatione matrimonii nullius propter omissionem formæ a concilio Trid. præscriptæ; deinde quintum addemus articulum de dispensationibus *in radicis*.

ARTICULUS PRIMUS.

DE AGENDI RATIONE CONFESSARII ERGA EOS QUI MATRIMONIUM NULLITER CONTRAXERUNT.

Ubi matrimonium nondum est contractum, certum est confessarium teneri admonere pœnitentem de impedimento existente, et absolutionem ei denegare, si advertat eum, absque legitima dispensatione, ad matrimonium nihilominus procedere velle; alioquin nullitati contractus et profanationi sacramenti aliquo modo consentire videretur. Ita generaliter theologi contra paucos, qui a monitione temperandum esse putant, si ignorantia sit invincibilis et nulla spes boni successus affulgeat, quibus assentimus, supposito quod, omnibus perpensis, res ita sit.

Si vero matrimonium jam sit contractum, caveat confessarius ne conscientiam pœnitentis leviter circa validitatem matrimonii ejus conturbet: primum sedulo perpendat

an de nullitate constet, nec ne; in incertitudine, magis inclinandum est ad validitatem quam ad nullitatem: nihil igitur dicendum est, nisi verum existat dubium, et prævideatur partes facile adducendas esse ad supplenda ea quæ defuerunt.

At si impedimentum certo existat, vel adest bona fides circa validitatem matrimonii, vel non: si non adsit bona fides, tunc monendus, increpandus, et a sacramentis repellendus est pœnitens qui matrimonium convalidare non vult, aut a comparte discedere, aut in perfecta continentia vivere. Communiter matrimonium convalidare debet, et necessaria ad hunc finem assequendum præstare tenetur. Si vero in bona fide versetur, vel ex monitione securura prævidentur incommoda, v. g., peccatum formale ubi erat tantum materiale, impossibilitas consensum alterius obtinendi, periculum ne proles abjiciatur, ne infamia nascatur, ne fiat divortium cum fidelium scandalo et familia detrimento, etc., et tunc omittenda est monitio, atque pœnitens reliquendus est in bona fide sua: sic communiter theologi et expresse cardinalis Caprara, in Instructione circa matrimonia nulliter contracta, episcopis Galliarum, die 25 aprilis 1803 data, n. 3; vel nullum ex monitione obventurum est notabile incommodum, et tunc procul dubio facienda est monitio.

Quod si pœnitens exponat se de validitate matrimonii sui dubitare, requirat confessarius quo motivo dubium istud fundetur: si verum ipsi exhibeatur motivum, regulariter aperienda est veritas. Si vero falsum indicetur motivum, dicat dubium ex hac parte non esse fundatum, eumque in bona fide relinquat et cuncta matrimonii jura ei negative permittat, in hypothesi quod ex monitione gravia sequerentur incommoda, vel nulla spes emendationis affulgeat. *Dens, t. 7.*

ARTICULUS SECUNDUS.

DE REVALIDATIONE MATRIMONII OB INHABILITATEM PARTIUM NULLIUS.

Partes possunt esse inhabiles ad contrahendum, vel ob

impedimentum publicum, vel ob impedimentum occultum.

Impedimentum quod ex natura sua in foro externo probari potest, ut impedimenta consanguinitatis, affinitatis, publicæ honestatis et cognationis spiritualis, semper judicatur publicum. Quod vero ex natura sua probari non potest, ut impedimentum ex copula illicita vel ex crimine proveniens, non reputatur publicum, nisi saltem quinque, sex aut pluribus personis innotescat: *id sequitur ex dictis.*

Si autem matrimonium sit nullum ob aliquod impedimentum publicum, perinde celebrandum est ac si nullo modo celebratum fuisset, scilicet, coram parochio et testibus, prius obtenta dispensatione impedimenti, nisi impedimentum per tempus desierit, v. g., defectus ætatis, ligamen; alioquin validitas ejus probari non posset et finis a concilio Tridentino intentus non obtineretur, *ut patet.* Aliquando tamen necesse est ut secreto iterum celebretur, si impedimentum sit ignotum.

Si vero matrimonium sit nullum propter impedimentum occultum, multo major est difficultas. 1º Cum validitas ejus in foro externo constet, necesse non est illud in forma concil. Trid. iterare. 2º Auferendum est impedimentum per legitimam dispensationem. Si ergo tale sit impedimentum ut ab illo non dispensetur, tunc separandi sunt sponsi saltem quoad torum, et alia ipsis non suppetit via salutis. 3º Sublato impedimento, procedendum est ad revalidationem matrimonii: vel autem impedimentum utrique contrahenti notum est, vel uni tantum: si utrique notum sit, uterque consensum secreto renovare debet, in statu gratiæ, propter sacramentum, et tutius est inducere sacerdotem qui nuptialem conferat benedictionem.

Si impedimentum uni tantum e contrahentibus notum sit, vel alteri sine gravi incommodo manifestari potest, vel non: in priori casu, manifestandum est, ut mutuos renovetur consensus: *ita omnes.* At in posteriori casu, sciundatur theologi; quidam enim dicunt necessarium non esse alteram partem de nullitate prioris matrimonii consciam reddere, et satis esse ut pars impedimenti con-

scia, eligens nomentum, quantum fieri potest, in quo ipsa et alter conjux in statu gratiæ sint constituti, iterum in matrimonium positive consentiat, quia consensus alterius semper moraliter perseverat. *Vide Sanchez*, disp. 36, n. 2, *Dens*, etc.

Alii vero communius requirunt ut altera pars de nullitate prioris consensus moneatur, tacita nullitatis causa; nam 1° dici non potest consensus moraliter perseverare, quia ut actus mentis, est transitorius et diu non subsistit; 2° consensus sufficienter renovari non potest, ignota nullitate, quia ex errore proveniret; 3° quia in rescriptis S. Pœnitentiariæ hæc clausula addi solet: *Muliere de nullitate prioris matrimonii certiorata* (vel *viro certiorato*), *sed ita caute, ut latoris delictum nunquam cognoscatur*; 4° quia ita sentiunt graviore theologi et canonistæ inter quos *Bened. XIV*, Inst. 87, n. 59 et seq., et præsertim 71.

Fatendum tamen duas primas rationes hujus sententiæ firmas non esse; in priori enim sententia, dicitur consensus semel datum semper perseverare donec retractetur, quod evidenter summi Pontifices admittunt ut verum, concedendo dispensationes *in radice*. Defensores autem posterioris sententiæ, primam et secundam rationem allegando, quæstionem probandam manifeste supponunt: unde si S. Pœnitentiaria clausulam omitteret, vel ab illa dispensaret, monitio ex gravi necessitate licite omitti posset.

Culmen difficultatis est invenire methodum alteram partem de nullitate matrimonii certiorandi, sine periculo delictum latoris manifestandi. *Bened. XIV* in citata Inst., n. 71 et seq., quatuor exponit modos, scilicet:

1° Consciis impedimenti fingat se ignarum, deinde ostendat se suspicari ne, ob aliquam causam, matrimonium rite non fuerit celebratum, ideoque tutius esse mutuum consensum ultro præstare, ut in posterum ab omni sollicitudine animi liberentur.

2° Qui impedimentum cognoscit, testimonium novi amoris ab altero conjuge eliciat, et fateatur se paratissimum esse eodem testimonio se astringere, si adhuc in li-

bertate versaretur: tunc novum consensum mutuo expriment, et omnia in tuto collocantur.

3° Impedimenti conscius declaret se primum matrimonio rite non consensisse, atque ideo, iudicio confessarii, oportere ut, causa internæ tranquillitatis, ambo consensum renovent; ostendat se libenter hoc facturum: si alter eandem voluntatem manifestet, satis erit ut novus intelligatur adesse consensus.

4° Si, ob gravissimas difficultates, nullus alius modus suppetat, tunc impedimenti conscius accedat ad conjugem inscium impedimenti, et cum eo habeat copulam affectu conjugali: conjuge impedimentum ignorante, eodem amore permoto, et se devinctum putante, eo ipso consensus utriusque realis et præsens adesse censetur.

Verum Marcus Paulus Leo, celebris canonista, apud eundem Pontificem, ibi duos priores modos prorsus insufficientes affirmat, quia conjux impedimenti nescius in sua relinquitur ignorantia: igitur consensum vere non renovat.

Ipsè *Bened. XIV* quartam rationem condemnat, propter insufficientiam, et quia peteretur copula vel ei assentiretur ante validitatem matrimonii, cum nullitatis conscientia, quod intrinsece malum est. Concludit modum in tertio loco positum solum esse admittendum, ut pote clausulæ a S. Pœnitentiaria appositæ unice congruentem; in ea hypothese, conjux ignorans de nullitate matrimonii certioratur, et tamen delictum alterius non innotescit, nec ullum admittitur mendacium.

Nihilominus notat illustris Pontifex tres modos a se reiectos plurimorum scriptorum auctoritatibus corroborari, nec condemnat confessarios qui in gravissimis difficultatibus unum ex illis adhiberi præscribunt; sed consulit dispensationem *in radice*, de qua infra, sollicitare, vel ad majorem Pœnitentiarium aut ad episcopum recurrere.

Nos vero, inter tot difficultates, arbitramur pœnitentem communiter relinquendum esse in bona fide, vel petendam esse exemptionem a clausula sacræ Pœnitentiariæ, vel dispensationem *in radice*. Attamen tertius modus

nonnunquam adhiberi potest, et in casibus desperatis, ut ita dicam, obtenta dispensatione a majori Pœnitentiario, vel ab episcopo. Quartum indicamus modum ut solum possibilem, licet insufficientem in se: saltem ea ratione pœnitens in bona fide constituitur. Eum approbant *Nacarrus, d' Argentré, Bailly, Theol. Pictav.*, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE REVALIDATIONE MATRIMONII OB DEFECTUM CONSENSUS NULLITER CONTRACTI.

Vel consensus ex utraque parte defuit, vel ex una parte tantum. Si prius, utraque pars consensum renovare teneatur. Præsentia parochi et testium minime necessaria est, nisi forte defectus consensus evaserit publicus; curandum est tamen, pro securitate sacramenti, ut adsit sacerdos qui renovationem consensus suscipiat, et benedictionem nuptialem impertiat.

Si posterius, id est, si consensus ex parte unius conjugis duntaxat defuerit, v. g., quia ille fecte, vel ex errore aut metu consensit, multi dicunt sufficere ut de novo vere et libere consentiat, altero de nullitate prioris consensus non monito; sed plures id negant, propter rationem superius expositam, videlicet, quia falsum est consensum alterius moraliter perseverare. Unde saltem tutius est utramque partem consensum renovare, atque ita respondisse *Clementem VIII*, in casu matrimonii ex metu contracti, refert *Bened. XIV*, Inst. 87, n. 69, 70 et 71.

Si autem pars altera de nullitate matrimonii, ob gravissimas causas, certiorari non posset, sufficeret, propter rationem expositam, p. 414, ut pars nullitatis conscia consensum renovaret: sed extra necessitatem sic agere non liceret, tum ne altera pars consensum retractasset, tum quia hic modus consensum renovandi a pluribus judicatur insufficientis.

ARTICULUS QUARTUS.

DE REINTEGRATIONE MATRIMONII PROPTER OMISSIONEM FORMÆ A CONC. TRID. PRÆSCRIPTÆ NULLIUS.

Omissio hujusmodi formæ, seu defectus præsentia parochi aut alterius sacerdotis legitime delegati et testium, non semper reddit matrimonium nullum nec illicitum, ut constat ex dictis de matrimoniis infidelium, hæreticorum, vel catholicorum, ubi decretum conc. Trid. non fuit promulgatum, vel difficilis aut periculosus est recursus ad proprium sacerdotem catholicum.

Matrimonia infidelium ad fidem conversorum non benedicuntur: tutius est, saltem in Gallia, matrimonia hæreticorum iterare, propter rationes quas exposuimus, p. 393.

Quoad matrimonia inter catholicos, tempore perturbationis Gallicanæ, sine præsentia sacerdotis valide contracta, Pius VI statuit hortandos esse duntaxat sponso ut, habita copia sacerdotis catholici, benedictionem nuptialem suscipiant. Card. Caprara, legatus a latere, sic habet in Instructione anni 1803, n. 1: « Moneantur sic contractantes de hujusmodi matrimonii validitate, et tantummodo hortentur ut benedictionem nuptialem a proprio parochio recipiant. » Eadem sequenda sunt principia ubi de matrimoniis alibi similiter contractis agitur.

At si propter omissionem præsentia parochi matrimonium sit nullum, ut sunt matrimonia inter nos, a restitutione rerum, civiliter tantum contracta, quid agendum est ut convalidentur?

R. Si ambo sponsi recte sint dispositi, nulla est difficultas; matrimonium ante faciem Ecclesiæ, juxta morem consuetum, de novo celebrari debet. Si vero ferre nequeant banna sua proclamari et matrimonium publice celebrari, facile obtinetur ab episcopo dispensatio super bannorum proclamationibus, et licentia matrimonium valde mane vel alia hora in ecclesia aut extra ecclesiam celebrandi, modo duo adsint testes, et provideatur ut hæc celebratio ad tollendum scandalum innotescat.

Sponsi ita civiliter coadunati, a communi habitatione separari debent, saltem par aliquot tempus, ut dolendo de peccatis suis ad suscipiendum matrimonii sacramentum se accingant: verum id sæpe obtineri nequit; idcirco omnia relinquuntur prudentiæ confessarii, qui, rationibus hinc et inde perpensis, judicat quid possibile, quid suadendum et quid præcipiendum sit. Aliquando solam abstinentiam ab omnibus venereis per aliquot dies exigit, si cor sponsorum videat contritum, et separationem obtinere nequeat.

Si unus tantum recte sit dispositus, nihilominus matrimonium in ipsius gratiam celebratur, et profanatio sacramenti respectu alterius permittitur.

Imo si male dispositus in matrimonium ante faciem Ecclesiæ consentiat, ea lege ut ad confessionem sacramentalem non cogatur, etiamsi se incredulum palam ostenderet, adhuc matrimonium celebrandum esset propter alterius conjugis salutem, filiorum legitimitatem et scandali cessationem.

Ulterius cardinalis Caprara progreditur, in Instructione citata, n. 8 et seq., et dicit satagendum esse ut sponsus, matrimonium suum in facie Ecclesiæ convalidare renuens, « specialem procuratorem constituat, qui ejus nomine matrimonium contrahat de more; aut saltem, expresso » consensu de præsentis per epistolam directam proprio » parrocho, vel alteri sacerdoti, ordinarii aut parrochi licentiam habenti, matrimonium renovetur. »

Hic modus matrimonium clandestinum convalidandi primo aspectu videtur singularis; est tamen doctrinæ Ecclesiæ, circa validitatem matrimonii per procuratorem celebrati, consentaneus.

Si autem una pars ad celebrationem matrimonii per media hætenus indicata faciendam nullo modo adduci queat, ad convalidationem per dispensationem *in radice* deveniendum est, quia in illa lege concedi non solet simplex dispensatio, vi cujus sponsi consensus inter se privatum renovare possent.

ARTICULUS QUINTUS.

DE CONVALIDATIONE MATRIMONII PER DISPENSATIONEM
IN RADICE.

Dispensatio *in radice*, qualem hic consideramus, quæ etiam dicitur sanatio matrimonii *in radice*, in eo consistit ut instanti quo tollitur impedimentum, matrimonium sine novo consensu fiat validum, vi dispensationis et prioris consensus perseverantis. Nam sciendum est impedimentum duplici modo matrimonium dissolvere posse, scilicet, modo resolutorio et modo suspensivo. Si impedimentum modo resolutorio matrimonium dissolveret, consensus prorsus esset destructus et absque renovatione nullum haberet effectum. Si vero impedimentum modo suspensivo matrimonium solvat, ut probabilius nunc æstimatur, tunc habendum est velut obex inter consensum utriusque sponsi, ferme sicut lignum inter adamantem et ferrum: tollatur lignum, statim ferrum et adamas sibi adhærebunt. Similiter tollatur obex inter consensum utriusque sponsi existens, et sanetur consensus coram Ecclesia vitiatum, eo ipso perficitur matrimonium perinde ac si nullum non fuisset in principio. Talis dispensatio dicitur *in radice*, quia ad ipsum matrimonii initium ascendit. Non quidem efficit ut matrimonium nulliter non fuerit contractum, sed consensum ratione impedimenti prius vitiatum sanat, et effectus nullitatis de medio tollit, ait *Bened. XIV*, de Synodo diœces., lib. 13, c. 21, n. 7.

Hæc dispensatio duo importat, scilicet 1° impedimenti relaxationem, et 2° prioris consensus sanationem, id est, Ecclesia quæ consensum impedimento vitiatum non accipit, illum adhuc perseverantem et dispensatione sanatum accipit. Cum autem timendum sit ne consensus interne fuerit revocatus, vel ne sponsi aut unus sponsorum in statu peccati mortalis constituatur, dum sacramentum confertur, hinc fit non nisi in gravissimis casibus, et *urgente magna causa*, ait *Bened. XIV*, decreto diei 27 septembris 1755, n. 7, et *Billuart*, ad eum recurrendum esse.

Quæritur 1° an tales dispensationes concedi possint.

R. 1° Veteres auctores minime de illis loquuntur.

2° *Sanchez*, plures citans auctores, fuse loquitur, l. 8, disp. 7, de dispensationibus *in radice* ad legitimandam prolem antea susceptam: tales dispensationes de medio tollunt defectus ex impedimento provenientes, efficiuntque ut proles eodem modo habeantur ac si matrimonium ab initio fuisset validum: sed ille auctor contendit matrimonium ipsum non convalidari, nisi consensus post dispensationem renovetur.

3° *Bened. XIV*, de hujus generis dispensationibus tractans, quæst. canonica 174, dicit communem canonistarum sententiam esse, illam legitimare prolem directe quoad effectus spirituales et indirecte quoad effectus civiles, atque etiam post mortem alterutrius ex conjugibus concedi posse: non igitur de revalidatione ipsius matrimonii agit.

4° Verum in *Inst.* 87, n. 80, affirmat summum Pontificem a renovando consensu dispensare posse, si velit, citatque hujusmodi dispensationem a *Clemente XII* anno 1705 concessam: ipse aliam similem concessit, decreto jam superius citato, diei 27 septembris 1755, in quo hæc habentur: « Quæ (dispensatio) a Romanis pontificibus concedi consuevit, urgente magna causa, et quando agitur de impedimento matrimonii ortum habente, non a jure divino aut naturali, sed a jure ecclesiastico. »

5° Eandem sententiam tuentur *S. Ligorius*, et plures theologi apud ipsum, l. 6, n. 1115.

6° Cardinalis *Caprara*, in *Instructione* jam citata, tradit, tertia parte, regulas pro convalidandis matrimoniis per dispensationem *in radice*, deinde archiepiscopis et episcopis Galliæ concedit facultatem ad annum duraturam « dispensandi in radice matrimonii, perinde ac si contrahentes, qui ad matrimonium ineundum inhabiles fuerant et consensum illegitime præstiterunt, ab initio habiles fuissent et legitime consensum præstissent. »

Pius VII et *Leo XII* eandem facultatem pluries episcopo *Cenomanensi* indulserunt, vel ad annum, vel pro casibus numero determinatis: constat ergo auctoritate summorum Pontificum et theologorum ac praxi Ecclesiæ matrimonia nulliter contracta, per dispensationem *in radice* convalidari posse.

Idem constat ratione. Probabilius est et ipsa agendi ratio Ecclesiæ ostendit consensum impedimento vitiatum, esse duntaxat suspensum, atque moraliter perseverare: hoc posito, si impedimentum tollatur et consensus vitiatum sanetur, matrimonium vi prioris consensus fit validum: porro certum est Ecclesiam habere potestatem ab impedimento juris ecclesiastici dispensandi et consensum impedimento vitiatum, coram seipsa sanandi, eumque acceptandi. Ergo.

Quæritur 2° an episcopi dispensare possint *in radice*.

R. 1°. Qui virtute Pontificalis indulti dispensant, certe *in radice* matrimonii dispensare nequeunt, nisi indultum talem facultatem ipsis conferat; quia, cum in eo casu sint delegati, nihil ultra delegationem facere possunt.

R. 2°. Si ratione circumstantiarum, propria auctoritate dispensent, æstimat *Baston, Concordance*, p. 229, eos etiam *in radice*, magna urgente causa, dispensare posse. Sed *Bened. XIV*, *Const. Etsi matrimonialis*, diei 27 sept. 1755, ait expresse solius esse Romani pontificis, non solum dispensationes *in radice* matrimonii indulgere, sed etiam conditiones statuere pro validitate gratiæ implendas.

Quæritur 3° quænam necessariæ sint conditiones ut, ope dispensationis *in radice*, convalidetur matrimonium nulliter contractum.

R. Plurimæ conditiones necessariæ sunt: 1° species externa matrimonii, ut ait *Bened. XIV*, de Synodo diocæces., l. 13, cap. 21, n. 7, et *Caprara*, in *Instruct.*; quod supponit priorem consensum fuisse verum et serio datum. Unde conjunctio manifeste fornicaria per dispensationem *in radice* legitimari non posset. Attamen licet matrimonium civiliter contractum sit coram Deo verus concubinator, non reputatur conjunctio manifeste fornicaria,

et per dispensationem *in radice* convalidari potest, quando contrahentes bona fide crediderunt valere in conscientia; secus, non potest. Si unus tantum fuerit mala fidei, matrimonium absolute convalidari poterit per dispensationem *in radice*, accedente novo hujus consensu.

2° Ut impedimentum sit tantum juris ecclesiastici, siquidem Ecclesia in jure divino et naturali non dispensat, nec obices tollit effectibus civilibus obstantes.

3° Ut magna urgeat necessitas, et renovatio consensus obtineri nequeat. Attamen dispensatio hujusmodi, absque tali necessitate, data a summo Pontifice re bene cognita, nihilominus valeret; non item si daretur ab episcopo vi indulti, quia episcopus non propria, sed delegata utitur potestate.

4° « Ut per indubias duorum saltem testimonio depositio-
» nes, aut per renuentis testimonium in scriptis exaratum,
» aut per ejusdem assertionem etiam ore tenus factam,
» sive ordinario, sive alteri personae specialiter deputatae et
» in scriptis redigendam, constiterit non solum renuentem
» in consensu de praesenti permanere, sed etiam hujusmo-
» di renuentiam ab extrinseca causa ita manare, ut nihil
» unquam ex ea deduci aut praesumi possit contra ipsius
» actualis consensus permanentiam. » Sunt verba Cardinalis Legati, Instruct. n. 13.

Si rescriptum particulare dispensationis vel indultum concessum episcopo ad dispensandum, hujusmodi cautiones formaliter praescribat, procul dubio servandae sunt, et probabilius sub poena nullitatis.

Si autem nihil specialiter fuerit praescriptum, cautiones praedictae plus minusve erunt servandae, habita ratione circumstantiarum. Ad validitatem dispensationis satis erit consensum olim datum perseverare: censetur vero perseverare quoties nihil demonstrat illum fuisse revocatum.

Summa haec cautio necessaria non esset si impedimentum ab altero contrahente ignoraretur, eique manifestari non posset; sufficeret ut prudenter judicaretur illum in matrimonio putativo perseverare, et de revocando priori consensu non cogitare.

5° Si nullitas matrimonii sit occulta, ad vitanda scandala, sanatio *in radice* facienda est secreto: si vero nullitas sit publica, sanatio perficienda est notorie, aut si quae ex causa fiat occulte, divulganda est, prout spiritus sapientiae suggesserit, ut scandalum publicum vitetur: ita adhuc card. Caprara, *ibid.*

6° Qui facultatem dispensandi *in radice* obtinuit, satagere debet ut sponsi in statu gratiae constituentur eo tempore quo dispensationem applicabit, et, si possit, benedictionem nuptialem impertiet, etiamsi unus tantum adsit, quia hoc ipsomet instanti matrimonium perficitur. Qui gnarus est impedimenti, consensum renovare tenetur. Quod si renuat, nihilominus valebit dispensatio, modo consensus in initio datus non fuerit revocatus.

Si, utroque ignorante, dispensatio *in radice* eis etiam insciis applicetur, probabile est matrimonium statim convalidari, quia obex inter duos consensus existens tollitur, et vitium consensus per sanationem aufertur.

Quoties nullitas est nota vel nosei potest in foro externo, sanatio *in radice* exprimi debet vel in registro parochiali, si prudentia permittat, vel in registro secretariatus episcopalis, vel saltem in speciali scripto, quod remittitur sponsis vel sponso qui solus nullitatem novit.

Facultas revalidandi matrimonium *in radice* a majori Penitentiario, in una e formis supra expositis, sollicitanda est.